

1. Zamanla səsləşmə

Yazıçı-publisist Ulduz Qasım XX əsrin II yarısından sonra dünyaya gələn nəsillərin sırasındadır. Qələm adını üçün, bəlkə də, tarixi mövzuları işləmək çox maraqlıdır. Ancaq bütün hallarda şahidi olduğu hadisələri, bilavasitə müasiri olan insanları yazmaq daha üstündür. Çünki sənətkar yaxın zamanlarda baş vermiş hadisələri ya eşidir, kiminsə söhbətlərindən mənim-səyir, hətta yazıya alınmış olanları belə oxuyur, şahidi olduğu hadisələri müqayisəyə çəkir, ya da gördüyü, tanıdığı adamları daha yaxşı tanımaqla varlığına yığır, müşahidəsinə çəkir və bununla da realılıqla səsleşən əsərlər yarada bilər. Ümumiyyətlə, dəfələrlə qeyd etdiyimiz kimi yazıçı şəxsi müşahidəsi ilə yazmağa üstünlük verdikcə, onun yazdıqları həyata daha yaxın olur. Ulduz Qasımın da həyata daha yaxın yazıçı kimi tanınmasında əsas səbəb dövrünün hadisələrini yazmağa üstünlük verilməsidir.

Ulduz Qasım artıq son qərinənin hadisələrini, daha doğrusu, son 50 illik mərhələni yazmaq sarıdan, demək olar ki, ən yaxşı tanınan sənətkardır. O Azərbaycan tarixinin son 30 illik mərhələsini sözün həqiqi mənasında bütün dəhşətləri ilə romanlarının səhifələrinə yıға bilər. İndi Azərbaycan oxucusu hətta xaricdə yaşasa belə, özünün ağrıları Ulduz Qasımın əsərlərində tapa bilər.

Ulduz Qasım günün müqəddəs ob-razlar var. Ana, ata, yer, yurd, insanın

gü ilə tarixə Xocalı genosidi kimi düşmüş hadisənin mahiyyətini dərindən anlamaq üçün bu əsəri oxumaq kifayətdir. Yaxud II Qarabağ savaşının tarixi gerçəklikləri *"Qarabağda qiymət"* romanında isti-isti qısa qanının buğlandığı bir məqamda yazıya alınır. Əsəri oxuduqca II Qarabağ savaşında savaşan oğullarımızın, doğmalarımızın obrazlarını dörd gözle axtarıq.

Bir sözlə, Ulduz Qasımın yazıb-yaratdıqlarının artıq xalqımızın mənəvi sərvətləri sırasında layiqli yer tutduğunu, dünya bədii əsərləri xəzinəsində bəzirlənən ədəbi örnəklər sırasında görə bilirik.

Ulduz Qasım bu gün də müqəddəs mövzunu davam etdirir. Sosial şəbə-kədə onun *"Maral"* romanından müəllif monoloquna rast gəldim: *"Necə gözəl analarımız var dünyada. Həlmlilikləri haldır olsular olsunlar sənə gəlib çatır. İçini isidir ən ağır zamanında, canın üşüyəndə. Bir anası olmaq bu həyatda böyük, əvəzəlməz xəşbəxtlikdi. Onların qayğısı, nəfəsi məhəm kimidi. O olmayanda dünyanın bütün dərmənlarını gətirsələr də yaralarını tam sağalmır. O nəfəsə, o istiyə möhtac qalırsan. Qurban olum analarımıza. Hara gedirsən get, harda olursan ol, kim olursan ol ana qayğısına, ana nəvəzişinə möhtacsən. Dünyanın ağası olsan belə... Onların gü-lüşləri, onların duaları, onların yığı-şı heç kiminkinə, və heç nəyə bənzə-məz. Hələ sənə olan arzuları, diləkləri... Qışda dağ başına qağan ağacqa qar kimidi. Tərtəmiz, şəffaf... Sevgiləri kimi, duyğuları kimi. Əvəzsizdi, təmə-*

dediyinə görə edam dirəkləri yollar boyu göz işlədikcə uzanıb gedirdi.

Tanıdığımız-tanımadığımız pəhrə-manlar içerisindən seçilməslərdən biri də Aslan Borcidir. Onun taleyi azadlıq uğrunda mübarizə aparın və əqədsinə görə vətəndən didərgin olanların həyatını ümumiləşdirir.

Biz çoxlu Aslan Borciler tanıyırdıq. Hər halda onların bir çoxunun yaşam dövrünü görə bilən nəsillər sırasında-yıq. Onların vətən həsrəti, qırılan ümidləri, sarsılan inamları insan faciəsinin görünən və görünməyən tərəflərinə işiq tutur. Biz bu işiqdə vətən dərini görmək imkanı qazanırıq.

Hər bir xatirə, hətta bir cə hadisəni ehtiva edən xatirə sıxılmış romandır. Həmin xatirənin əsasında xatirədə əks olunan obrazın bütün həyatını təsvir etmək olar. Hətta onun mənsüb olduğu ailənin, nəslin taleyini görmək olar. Və ən başlıcası, həmin dövrü, tarixi mərhələni yazıya gətirmək mümkündür. *"Qaçaq Aslan"* kitabının redaktoru Günel Mövlud da məsələyə bu yöndən yanaşır. O, *"Qaçaq Aslan"* romanının əsas xarakter xüsusyyətlərini, mahiyyətini ilk təəssürat qeydlərindən belə ümumiləşdirir: *"İnkişaf etmiş bütün xalqların ən vacib xüsusyyətlərindən biri yazı mədəniyyətidir. Təkcə yazarların, qələm əhlinin, ziyalı təbəqənin, siyasətçilərin, elm adamlarının deyil, eyni zamanda sadə insanların da yazmaq vərdisi... Biz Qərbdən, Avropadan olan tarixi şəxsiyyətlərin bioqrafiyalarına nəzər salanda görürük ki, bu zəngin, hərtərəfli tərcümə-ye-halları kitab halına gətirilməsi hə-*

rin yaranması üçün xatirələr, Günel Mövludun təbirincə desək, *"narrativ"*-lər əsas əhəmiyyət kəsb edir.

Narrativlərin təsir gücü, xatirələrin canlılığı *"Qaçaq Aslan"* romanının oxunaqlığını da təmin edir. Əsər haqqında qısa, amma çox aydın qeydlərində Günel Mövlud yazıçı əsələndiyi *"Qaçaq Aslan"* hekayətinin mahiyyətinə diqqət yönəldir: *"Ulduz Qasımın 'Qaçaq Aslan' romanı - günəyli inqilabçı Aslan Borcinin həyat hekayəsi, ilk baxışdan sadə görünən bir ailə hekayəti deyil, əslində, ötən əsrin əlli ilə yaxın bir zaman kəsiyini əhatə edən vacib narrativdir. Aslan Borcinin ailə üzvlərinin xatirələrinə əsaslanaraq qeyd alınan, yazıçı 'dəyirmanı'ndan keçib, bədii çalarlarla zənginləşdirilmiş, oxucuya romantikləşdirilmiş atmosferlə çatdırılan bu roman, yarımçıq qalan azular, ayrılıq və fədakarlıq hekayətidir."* Bu qeydlər dövrü bilən hər bir oxunun, o cümlədən, mənim də yaddaşımın alt qatlarına təsir edir. Seyid Cəfər Pişəvərinin ölümünü gözlərimin öntüdə götürürəm. Məhəmməd Biriyanın vətəndən didərgin olundan sonra Sover rejimi ilə qarşılaşın və sonsuz sürgün əzablarına düşər olmuş obrazının iztirahatlarını yada salmaq mənim üçün çox çətindir. Söhrab Tahirin, Balas Azəroğlunun, Mədinə Gülgünün, Hökümə Billurinin, Firudin İbrahiminin qohumlarının - qardaşının və qardaşı uşaqlarının, Pənəhi Makulunun, Əblucların... yaşadıkları vətən həsrəti... bütün bunların hər biri bir xalqın tarixi faciəsini əks etdirən bilək gücdə olan romanlardır.

IX "QAÇAQ ASLAN" - OBRAZIN YADDAŞ GÜCÜ

mənəvi azadlığı, vətən və nəhayət, milli ruh. Əgər belə demək mümkünsə, idealizə olunan Azərbaycan vətəndaşı Ulduz Qasım üçün əsas xammal mənəvidir. O, realist yazıçı olduğu üçün həyat realılığını gördüyü, bildiyi, ən başlıcası tanıdığı kimi yazmağa çalışır. Nə qədər milli təəssübkeşlik ruhu ilə yazıb-yaratırsa da, insanları xoşalastıq, birtərəfli təsvir etmir. Kimliyindən asılı olmayaraq, insanın ziddiyyətlərini üstün və yaxud aşağı xarakter xüsusyyətlərini, başqa sözlə, gözəlliyi və eybəcərliyi vəhdətdə verməkdən çəkinmir. Görünür, ümumiyyətlə, hadisələrin, həyatın hərəkətində ziddiyyətlərin qarşılaşma rolunu kifayət qədər yaxşı dərk edir və bu amildən yaradıcılıq boyu məharətlə yararlanıb. Artıq onu tanıyan hər bir oxucu, xüsusilə ədəbi zövqü formalaşmış hər kəs onun istedadlı sənətkar olduğunu yaxşı bilir.

Sosial şəbəklərdə Ulduz Qasımın yaradıcılığına münasibət bildiren müəlliflərin bir çoxu Ulduz Qasımın Xocalıda doğulduğunu, Xocalı hadisələrini yaxından şahidi olduğunu hətta rəmzi mənada olsa da, iddia edir. Hətta bir çoxları həq inanıb bilir ki, Ulduz Qasım hələ Qarabağ müharibəsindən əvvəl Rusiyaya köçmüş azərbaycanlıdır. Çünki onun *"Səlməyən Nərgiz"*ində hələ müharibədən əvvəlki mühitin reallıqları çox dəqiqliklə təsvir olunub. Doğulub-böyüdüüyü yerin, yurdun təbiəti, ümumi Qarabağ fonunda ələ verilir ki, oxucu Ulduz Qasımın sanki müşayiəti ilə Qarabağ dağlarını addım-addım keçir. Müharibənin vurduğu yaraları sarsıdıcı nəzərlərlə görür, hətta bəzən reallıqların qarşılaşdığı öndüdə heyretə gəlir. Xocalı fəryadını yada salaq. Xocalı haqqında çox yazılıb. Bu qeyri-insani əməllərin nəticəsi olan erməni vandallığının hüduzsuzlu-

nəsizdi... Ayağına dəyən daş qürəvində dəysin, dərdin canına gəlsin, qurbanın özüm olum deyərli bir yerin ağrıyanda. Sədaqətli, səxavətli, gözü-könlü tox analarımız. Tak övladına görə bütün əziyyətlərə, bütün dərdlərə qatlaşan analarımız. Təkcə yuxusuz gecələrini deyil, öz xəşbəxtliklərini də sizin üçün qurban verərlər. Düşünərlər ki, təki belə sağ və xəşbəxt olsunlar. Ən gözəl istək, ən gözəl arzu ananınıdır. Gözündən belə qoruyur övladlarını. Nəzərim dəyər deyər gündə yüz kərə *"məşaallah"* deyərli. Qurban olum analarımıza. Heç kimlə müqayisə edə bilinməyən analarımıza. Namuslu, qeyrətli analarımıza. Qürurlu, ağılmaz analarımıza. Kaş ki, qurban ola bilsəydim...". Bu kiçik parçanı da yada salmaq Ulduz Qasımın fəal yaradıcılıq mövqeyində yene də müsəlləh olduğunu diqqətə çəkmək istədim.

O bir sənətkar kimi cəmiyyətin həyatı ilə bağlı psixoloji tədqiqatlarını bu gün də davam etdirməkdədir. Onun *"Qaçaq Aslan"* (2022) romanı bu yaxınlarda işiq üzü görüb.

Əsərin mövzusu cənubi Azərbaycandakı milli hökumətin taleyini ehtiva edir. İran-fars rejimindən yaxın qurtarmaq istəyən Azərbaycan xalqının qətiyyətli mübarizəsi son nəticədə imperiyapərəst dairələrin üzde demokratiya, azadlıq şüarları ilə çıxış edən güc mərkəzlərinin xəyanəti ilə məğlubiyyətə uğradı. Bu məğlubiyyət isə Azərbaycan xalqının dəhşətli faciəsi demək idi. Görkəmli ictimai-siyasi xadimlər, cənubi Azərbaycanda hökumət quran liderlər zindanlara atıldı, edamlara məhkum edildi. Azadlıq daşığıncıları olan milli mücadilə fədailərinin bir çoxu canlarını qurtarmaq üçün Arazın şimalına keçdilər. Milli hökumətin baş prokuroru yazıçı Firudin İbrahimi asılmaq ilə edam olundu. O dövrün şahidlərinin

min şəxsiyyətlərin yaxınlarının xatirələrinə, gündəliklərinə, qeydlərinə əsaslanaraq baş tutub". Göründüyü kimi, əsərin yazılması üçün psixoloji qaynağı göstərməyə çalışan kitabın redaktoru yazıçı, şair Günel Mövlud öz qeydlərində məsələyə daha əhatəli yanaşır.

Günel Mövlud da qeyd etdiyi kimi hər hansı bir yaddaş materialı bir xəsin, bir ailənin təminatında xalqın yaşadığı, keçdiyi yolu gösyətmək baxımından çox dəyərlidir.

Kitabın redaktoru özü də istedadlı yazıçısıdır, şairdir. Avropa həyatı ilə yaxından tanışdır və demək, dünya ədəbiyyatına da kifayət qədər bələdliyi var. Avropa adamının, hətta yazıçı olmasa belə, yazıçılığını görmək imkanından çıxış edir:

"İnkişaf etmiş xalqlarda sadə ailələrin, sadə insanların gündəlik tutması, baş verənləri qeyd etməsi bir vərdis halını aldığı üçün, gələcəkdə bu qeydlər araşdırılmalıdır, yazılmalı üçün bir xəzinəyə çevrilir, ələdüşməz material halına gəlir, sözügedən zamanın gündəlik həyatına nəzər salmaq üçün bir vəsitə olur". Əslində elə həyat materialına əsaslanmaq obrazların keçmiş yada salan yaddaş xammalından istifadə etmək Ulduz Qasımın yaradıcılıq üslubudur. Ulduz Qasım bu üslubla *"Səlməyən Nərgiz"*i, *"Xocalı sığışması"*ni, *"Ağ göyərçinlər"*i yaradıb. Və Günel Mövlud da ədəbi sınaqdan keçmiş bu üsluba təqdir edir: *"Bu baxımdan, ailələrin ilk baxışdan sadə görünən hekayətlərinin yazılması, bəzən bunu bir kitab, roman halına gətirməsi olduqca vacib hadisədir. Milli kimlik, özünüdərk, insanın öz köklərini tanıması kimi vacib identifikasiya hadisələri belə narrativlər əsasında baş tutur"*. Beləliklə Ulduz Qasımın *"Qaçaq Aslan"* romanının yaranış yolunu kifayət qədər aydın təsvir etmək olar. Əsə-

Ulduz Qasım da yaradıcılığının indiki kəmil məqamında Aslan Borci obrazı ilə sanki tarixi hadisələri yaddaşımızda təzələyir: *"Qaçaq Aslan"* romanı bizə ötən əsrin ortalarından İnan həyatından bəhs etməklə yanaşı, bir ailənin təminatında eyni illərdə taleyin küləklərinin ölkəmizə gətirdiyi günəyli soydaşlarımızın həyatına baxmağa, onları tanımağa dəvət edir". Bu, Günel Mövludun qeydləridir. Kifayət qədər əsaslıdır. Haqqında bəhs etdiyimiz, adlarını çəkdiyimiz tarixi şəxsiyyətlərin mübarizələrinin oyanışına verdiyi təkan kimi dəyərləndirilməlidir. G.Mövlud sözüne davam edir: *"Günəy azərbaycanlıları, onların həyatları, taleləri Sovet dövrü ədəbiyyatımızda geniş yer alsada da, müasir Azərbaycan ədəbiyyatında bu mövzuya əvvəlki maraq, demək olar ki, qalmamışdı. Günəyli şairlərin mətbuatımızda ara-sıra yer alan şeirlərini, müsahibələrini çıxsaq, romançılıq, nəsr sənətində bu mövzu əvvəlki kimi aktual deyildi. Yazıçı Ulduz Qasım bir müəllif kimi "günəy" mövzusunda isti, səmimi bir ailə hekayətini, bir vətəndaş bərkəməzliliyini mövzusu işləməklə, bu vacib mövzuya olan marağı bərpə etmiş ola bilər"*. Doğru qənaətdir. Bizim düşüncələrimizlə kifayət qədər üst-üstə düşür. Günel Mövludun özü də *"Qaçaq Aslan"* romanının maraqla qarşılanacağına inanır və bu inama biz də şərlikik.

Ulduz Qasım, deyərdim ki, *"Qaçaq Aslan"* romanını indiki məqam üçün yazıb çatdırmaqda xüsusi bir fədakarlıq göstərmişdir. Axı bu gün Cənubi Azərbaycanda baş verən hadisələr də günümüzün realdıqlarıdır. Zənnimcə, bu əsəri də milyonlarla soydaşlarımızın dəyərli mübarizəsinə mənəvi dəstək hesab etmək olar.